

قومىسى، دىنىي ئاشىمان شەھەرى قولدايدۇ. حكومت دائىرىسى
زىك اوزىگە بوشلىق بىر ھاكىمىيىتى، ۋە ھەم بىر «سىياسى» بار.
يونون ايتى قوقە قومىتەلەرى قاراماندا يورۇتۇلەيدۇ. فقط ايتىكى
ايتىلەر قومىتەلەرىنىڭ «مىلىتى» بىر آق باشقارمىدۇ. بۇ قومىتەلەرىنىڭ
ۋىيەسى مىلىيىيەتچىلەر ھەم اوزىگە تەرتىپلەرى ھەم «مىلىتى»
ساقلاماق ۋە مۇھافىزە ايتىپ تۇرۇپ كەلمەكتەدۇر.

بۇ ۋىيەتە ايتىپ آق درجەدە ھەم اوزىگە «استقلاليت» مىلىيىيەتچى
ايتىدۇ. مەنە شو «آزادىيە استقلاليت» ھەم بۇگۈن مۇسقىلار بولۇپ
ۋىيەلەرى اوجۇن بەك خەلقى بىر نەرسە كۆرۈنۈپ قالمايدۇ.
مىلىيىيەتچىلەر ھەم كىيىن ايتىلەر قومىتەلەرىنى ئۆستۈرۈپ
يوق قىلىپ يۈرۈپلار.

ايتىك بۇندى بىر ئوس ايتىشقا بىر سەبب بولدى؟
سۇگىيىلاردا قومىتەلەرىنىڭ «مىلىيەتچىلەرى» قالدۇر
رەندە مۇسقىلارغا قارشى مۇھافىزەت خەلقنىڭ كۆپەيتىشى كۆرۈپ كەلمەكتە.
بولۇپلا غەزەپلەرنىڭ يىللەرى بۇگۈن تولىق شەھەر بولۇپلا قەلەم
بەن تۈلە كەلمەكتە.

زىك تۈركىستان كەبى رۈپىيە بەن رۈج ۋە قان باقىيلىقى
بولماغان «مىلىيەتچىلەردە» رۈپىيە بەن بۇيۇلماي آيرىلىپ، اوز
بايتىچا مىللەتلىك مىلىيەتچىلەر قوشۇننى تۈزۈلە كەلمەكتە بولغان مىلىيەتچىلەر
اوپۇشەلەر خەلقنى كۆنۈپ كۆندۈرۈپ آلاۋالايت بارا ياتۇپدۇ.

فولجوز ۋە باختا سىياسىيەتچىلەر قارشىلىق، غەلە ئاپارلاش ھەم
شۈبھە اوختاش «جەھەلەردە» كۆرۈپ تېلىپ تۈرگەن آغىر تۇسقا.
تقار غەيرى روس اۆلكەلەرىنىڭ «مىلىيەتچىلەر» ھەم اوزىگە تەرتىپلەرىنىڭ «
مۇسقىلار بولۇپلا ۋىيەلەرىگە قارشى مىلىيەتچىلەر» آرتىپ كېتىپ كەلمەكتە.
بولمايتىك جېن شەھەرلەردىن، خەلق ھەم بۇگۈن بۇ مۇسقىلار بولۇپلا
ۋىيەلەرى نامائىدان «ساۋىت ائاقى» آتالغان «مىلىيەتچىلەر»
مەللىكەتچىسى، كەبى ئېلەيت كېتىپ كۆرۈپ تۇرۇپ.

مىلىيىيەتچىلەر، ھەم خەلق، ھەم مىلت اۆزلىكى بۇ «جەھەت» ھەم قوتۇلما.
دېتە خەلقكە ايتىپ كەلمەكتە. غەيرى روس اۆلكەلەرىنىڭ بۇ مىلىيەتچىلەر
مىلىيەتچىلەر، ساۋىت حكومتى مىلىيەتچىلەر ھەم اوزىگە تەرتىپلەرىنىڭ ايتىلەر
قومىتەلەرىنىڭ «مىلىيەتچىلەر» بەن كېرە كېچە كۆرۈپلا ۋىيەلە كەلمەكتە.
يا ايتىپ كۆرۈپلا ۋىيەلە كەلمەكتە. مەنە شو سەن مۇسقىلار
حكومتى «مىلىيەتچىلەر» ھەم اوزىگە تەرتىپلەرىنىڭ «مىلىيەتچىلەر»
بۇ يوقايتىشقا قارار بېرىمەكتە.

آرتۇق غەيرى روس مىلىيەتچىلەر ھەم كىيىن «مىلىيەتچىلەر» بەن
كۆرۈپلا ۋىيەلەرىنىڭ مۇسقىلار قانلىق قىزىل قولىغا اۋاتىدۇ.
روس سىياسىيەتچىلەر مۇسقىلار مەنە ۋىيەلەرىنىڭ خەلقلىرىنى تارقۇتۇپ
ئۆچۈپ «مىلىيەتچىلەر» ۋە مىلىيەتچىلەر «مۇسقىلار» بۇ سۇگىيىلارغا.
دېتە — «ساۋىتچىلەر» قىلەيىنى بولۇپ باسدى، سەلۋەتلى مۇسقىلارغا
(شۇ يىل ۱۰ نىچى غەيرى بۇرۇسەندە) — بولۇپلا ۋىيەلەرىنىڭ دېتەلەرغا
قارشى كۆرۈپلا كەلمەكتە بولغان مىلىيەتچىلەر مۇسقىلار قوشۇنلىرىنىڭ
درجەدە تەرتىپى ايتىكەيگە شەھەر بولغانى، مەھمۇتدە آتالمايدۇ.
مۇسقىلار «قىلەيىنى بولۇپ باسدى» دېتەك، غەيرى روس اۆلكەلەرى
اوجۇن مىلىيەتچىلەر ۋە مىلىيەتچىلەر كۆنۈپ باقىلاشنى دېتە كەلمەكتە.

«آق - قىزىل»

لاشكەن غەزەپلەرنىڭ «مىلىيەتچىلەر» قىمبەگە كېرەپ قالغان
ايكى كە كېچىك خەلق بۇگۈنكى تۈركىستاندىكى سىياسىيەتچىلەر
اوزۇن مۇسقىلار ھەم آيتىپ قىلىپ كۆرۈپ كەلمەكتە.
بىرچى خەلق: «غەزەپلەر» قوشۇنغا قارىمايلا ايكى روس ايتىچىسى
اوزىنىڭ تېلىپى اۋرۇگە يېتىدۇ بۇيۇن قاچىرغانلار. بۇ روس ايتىچىسى
دېتە «ايكى» اۋچى يىللەردە سۇك بۇيۇپلا (يەنى تۈركىستاندا) اوزىنىڭ
تېلىپى دېتەك نەرسە قالمايلاچاق» دېتە آتالمايدۇ.

اینگی جاده: ناشکده کی اینجی بولمیش قومی اینجیلر
 باجه بکسی (اوزه گئی) ایستادن یوسف اوغلی ناملی بر نور
 گنالی قومونون باغا قومایاسی اوشده مافته ایندکین
 دینک باغا مئاسی اوشده متول بولوب اولوروشیزک مئاسی
 یوق روسلر نور گنانه اولور کوجیه هیچ بر سوبالیزم قوروش
 مکن بولما باجاقا دیش.

روس اینجیلری وه تور گنالی قومونونده اوز خریبه
 ایزی ساوت یاشینگه اسلاندیراندلار. ملی حرتک کوریشی
 وه سوبالیزم قوروش ملی مشکله گئی ساوت سانسیت بکیریشی
 تشکیل ایشده ملی حرتک اساسی ملی یلدر. ایسکی روس یلدر
 لک انکشافک یول برمه گن. اورمان ریک ملی مشوعانگه ایگه
 بولوش حقیقه یوق ایدی. ناشکده گئی روس یلدری مکتبلریک
 معلم ییشترده گن، ملمان عالیله آیوقا نوزک ملتیکه روشمالی
 بلن مشهور بولان میسولده یقولای اوشتره نوموفک باش ملدی رکی
 آستدگی دارالمعلمیندهن باشا مکتبلرده بزلت یلیمز اوقو
 تولداس ایدی. یونون ایسکی اداره یازیم سوافلی یلساجلرک
 باغلی ایدی. اونکچون جارق روسیه ییک یازیم عسقل خاکیشی
 دورده تور گنانه هیچ بر تولو پکی حرئی آقیم گیرمادی
 حتی زمانک احتیاجی بلن حساب اینکده یورلر خرجه آرقا
 کیشدی. (۸)

تور گنالیلاردن تولو «فاجا حیل» (Konterband) ایزی
 بلن روسیه دارالقون وه یو کسک تشیک مکتبلرله اوقو
 یلکله ملزده اون تور کچه ملزده یازیم سوافلی حتی کویسجه بولمادی
 سوادسز قالدیلار. اونکچون بواوقوموشی تور گنالیلار خلقمک
 احتیاج وه طلبی بلن متاسب وه ملی تحصیل کورگه ده کیشره
 (۸) بر توریه: یانی تور گنالی کمالی ساندانی روس استیلاسی
 سرلومل مئاسی ایندک ایزک - شکارا

ایستلاری شه ایلله گن فاندی بره آلمادیلار
 اونکچون بر کورسوت جارق روسیه قیری باشا وه
 یو کون بر قارا روسیه تولو اوشترکه بولمادی تور گنانه
 مدیت کیشوی بر دولت شکله کورنه لکچی بولمالارغا
 سوبهس «عشار» اوقوشیز گیرمک.

بولمویکلر تور گنانه روس حکمرانلیک اینجی بر
 دورموسی تشکیل ایشدرلر. اولور ایسکی روسیه ناماندان استان
 اینکدن باشا اولکلر کئی تور گنانه روسیه آیریلار
 آلتی حقدن هم بحث ایت اولدیلر. سوکرافا لیس و نور
 کستابلرک اوز یورلرلرله گئی اداره لره قوس سیتلری بلن
 مشاب بر نونوشلرلرله سوبلیدی. فقط تور گنانه 100 تورککه
 قارشو 200 گه روس توشکیمی کورگن روس بولمویکلری
 درحال اولدیرلرک اداره لری «ملیه تریش» حقدن گئی شاد لری
 اورگنیلر. نیز که شرعی تیرلر قیدیرید «ایله تریش» دیکه
 ده اداره لری تور گنالیلرک تیشیش ایمس (الفا قلاسی)
 تور گنالیلرک «اور گنالی» تور گنالیلرک ایسکی روسیه روسلریش
 ییش مئاسده آگلا سلیس، دایدیلر. ایسکی روسیه روسلریش
 سانسیتک بر باشا شکله گیریشدهن بولمک بر خرجه بولمالار
 اوقو لاری «ایمینک» «سوبالیزم» «ایله تریش» استان
 ریا اویوشتره یلمک اوجون روس بولمویکلری پکی بر حرت
 قومولی اولمک جقاردیلار. بولم «تیشی» کوروشی بلن ملی
 مندرجه انشاریلر بولمالارجه حرت در. اصل حرت (کونکورا)
 بر گنادر. اوی «مندرجه» هم «فورم» آیریت بولمایدیر.

هیر حرت اوزیک مندرجه سی بلن گن اویچولدر
 تور گنانه تولو جلدن کوب که مکتبلر بار، تولو
 عازن وه مجموعه لری جقادر مکتبلرله بزلت یلدر اوقو لاری
 اولمده تولو علمی اسلار اورگنیلر. ونگله ده مکتب وه

ويكلىرى بولسا سوبالارم اسى آشتا ايكي. اوج يىلدىن سوڭرا
مقدس آيا يىلدىن. توك يىلى اوزىگە مخصوص تارىختى قىلدۇن
مەزمۇن آشتا كىيىلەر.

ساوت مىكلىرىدە تىرىك كۆرە كەم بولغان ئورمانلىق باش
قومىيىلەر بولغان بىك آيدىن دە توغرى كۆرۈپ بولغان
ئورمانلىق سوبالارم قوروش مىك بولمايلا قوروش دىدۇلەر.
بىر قىلەر لىن بىنى قومىيىلەرنى شالغام بىلەن بىكلىشىر.
كەن دە «اولمىك شالغام كەن يالغۇز اوستلەرنى كە قىزىل»
ايچلەرنى آياق دىگەن ايدى.

مە ايدى بىلى مىكلىك يىتلىشىدە بوتول لىن سىستىمى
«شالغام» بولوب قالدى. او يىتىدەن كۆرۈنۈش «اقتاپچى»
«بىن المىلچى» فقط ايچىدەن بوتولەي آياق.
«بىكىدەن روس جارىدا» «آق پادشا» دىگەننى خەمىمىزلىك
ايدىدە بولسا كىرەك.

اولك «آق لىن» اوزىك «قارا سىشى» بىلەن اورالغان ايدى.
بىر كۆنكى بولمىك روسلەرنىك «آقلى» قىزىل كىرىمىدارى
كەن. مە فرى يۈدەن كە تىبارت. بىر قاي اوغلى مىسلى.

تور كىستاندا روسىيە گە قارشى قوزغالىشلار

1
الماي خان دە كەنتارى خان كۆرەشلىرى
(تارىخ پۇتچىلارخان)

1. 18 جى مىرك سوڭ قىسى بىلەن 19 جى مىرك بىر جى
يەردىن تۈركىستان تارىختىك كە قارا كۆلەيدىر. اولكى «يالغۇز»
اوز ايچىدە ايدىن اطرافىكە خەم تىر ايتەدە كەن. بىر لافى تارىختى
دورلەردەن اثر خەم قالمىغان. خەم تاماندا دەرىمىكلىك خەم سوز
مەكە. بىلى مىكلىك بىر دەرىمىكلىك آرزۇلەرنىكە قىدا بولوب

كىتەمە كەم ايدى. اولمىكلىك اوز آرا دىقلىرى بىر يەردەن آلتاى ايتەدە كى
يىرەر «اوج» لىرى اوجون خەمىر، خەمىر قارىلىق قالى ئوگۇد
لە كەم ايدى. مىكلىك كىچىك كىچىك قىسلىرىنى اوز ادمەلەرنى
آشتا كىرەپ آلمان بىر مەيدەم چۈيدەم دەرىمىك، خەمىر ادمەلەرنى
بوتول اوى دە ئوشۇنچەلەرنى اوز دىقلىرىنى ايرىش. بىكلىكەن
دىقلىرى قۇل آشتا بولغان خەمىر قىسلىرىنى قالاى توملاغان
تۈرلەرنى ئورلو خەمىر سەمەلەرگە سەمەل ايتەدە كەم خەمىر
ايدى. بىر قىلەشلىق يۈزىدەن بوتول مىك زاخت كۆرە آلمانى
كەن اوزلەرنى دە موقەلەردەن آيدىن ايدىن ايدىلەر.

مىكلىك بولدى قىچىق بىر قىچىق ايتەن روس ايتەدە لىزىمى
ياقۇشلارنى چىكەلەلەرنى بولدى اوجۇشە كەم ايدى. آرادا «بىر»
دىن قىچىق قىلماق قىيىلەن. ئورلو قىلەر بىلەن بولسا «بىر»
روس جارىك خەمىر دە قىلەردەن استفادە ايتوب اوز دىقلىرىنى
مىكلىك ايتەدە كەم خەمىر كۆپ كە كۆرۈندى. روسىيە بىر
احوال روجەنى كىيىن قىلەت، مەمەت بىلەن استفادە ايتىدۇ.

بىنى دەرىمىكلىك دە قىلە خەمىرلەرنى خەمىر ايتىش پەردەسى
آشتا يۈزىمى كە كىرگەن روس قىلەرنى كۆپ وقت كىچىمىدەن
اصل يىلەرنى چىقاردا. كۆرەنە باشلايدۇ. بىر زامان روسىيەلىك
ئۆندىكى خەمىر كەمىيىمەن تەخت ايتەدە كەن خەمىر قىلەرنىك
دە نەدە خەمىرلەردەن ياردەم كۆنكەن دەرىمىكلىك خەمىر مىكلىك
دىگە اويار ايدى. روسىيە 19 جى مىرك 20 جى يىللەردە ياق
تەخت ادمەلىكە كىرگەن چوللەردە ادمەلى سىقتىرىش بولسا
تۈنە باشلاغان ايدى.

الماي خان دا روسىيە خەمىسى آشتا كىرگەن ايدى. اوروسىيە
بىلەن قىلغان مەمەلەسى بىرىنچە «اوتۇش» روسىيەلىك خەمىسى آشتا
دەپ سالما. روسىيە اوتۇش دوشمانلارنى قوروشقا ياردەم ايتەدە
روسىيە اولك ايتىكى ادمەلى استفادە قوروشقا ياق ايدى. روسىيە

آلای خان اوغل قاسم خان زمانده باقی اوز سوزی بوزا باشلادی
او یزلی خانلارک حق و حقوقلری تحید ایتد، گویمه
خلقک حایسی کون کوندمان آغیرلاشراقق تدبیرلر کوردی.
تورکستانلرک روس حکمرانلیکک قارشو کورمهلریدی، مینه
شو ضعیف سیاسی تحجسته قاسم خانک ایدرمسی استماکی
قازاق قیرغزلرک کوتوریلشی بلن باشلاناد.

18 نجی عصرک اوردلاردا کچیک ویه اورتا پوز خانلاری
روس ایدرمسی استما کیریشی قبول ایتدیکلری زمان اوز ایدرم
لریکک ضرر گیلش احتمالی اولمه گهلر ایدی، حتی ایچلرند
ابوالخیر خان کیمی وفیلر موسقا قازلرک تورک لار حکمران
تلفندن قاندهلوب، باشقا قازلار اوستده اوز نفوذلری قوتله
بیرمه یلگن، قوتلی و منقشک حایستهدن فالداالوب ایچکی
فئودال رفیلریمی ییگمه کله کوچلی بر دول قوروش فکرند
بولالاردا بوق ایلمس ایدی، فقط شیخ ایتمه بولمهی باشقا
بولوب جقدی، بو ندره یکلرک اوز آرا تارتیشما، رفیللری
دها مهارلی سوزنده استفاده ایتگن روسیه آز وقت ایچنده عسکری
اداری قوتلری آتیریم بو خانلارنی بالغوز روس منقشک خدمت
ایترک نامورلر خایفا نوتروب قویدی، ایش بو قدر بلنده
قالماسدان 1824 جی یلی طبق ایش باشلانغان جوللر قاموی و
ایشک بولمهی باشقا بر توس بردی، روسیه تورکستان جوللری
حققی روس قولویسغا توبله شدی، بو ترمیح عینی زمانده تورکستان
لیلرک روس حکمرانلیکک قارشو چیقلارک باشلانمچی بولدی.
1824 جی یلی سوتایریمه قاسم خان گنرال قایتمه چیچ
(Kantemur) که، جوللر حقتمه برینگن بونون بوردوقلری
شیریش ویه تورکستان جوللرندگی روس عسکری ویه اداری
قوتلری کیری آلیشی، طلب ایتوب یازدی، قاسم خان ایلک
سیرادا یرلی خلقلک خلق ویه حریشی تحید ایتدگن تدبیرلر.

که، روس ایداری ویه عسکری قوتلری کتیریب قازاق خلقی
اوستده روس ایدرمسی قوروش پلائیگه قارشو ایدی، او آلای خان
زمانده کیمی وختلرک سافلاقیسلی طلب ایتد.

قاسم خان حرکتی بختا موفقت، بختا معلوملر بلن 1840
جی یلغاچا بقی اوزی اولکونه دوام ایتد، قاسم خانک اوز
اولومبله اوزنده اول اولکهن (1836) ده ایکی اوغلی، سارخان
ویه اینهن کیله یلرک اولومس تورکستان تاریکک بو دورنده کیم
حالی کورسندمه کله آنک آجیناراق حقیقلرک بریدر، ایتمه قاسم
خانک اوزی، ایتمه اوغللاری کورسندمکلری دوشمان روسلر.
بلک ایلمس ده ایچکی، تورکستانلی رفیلرندن تاشکد حاکمی
یکلر یکی بلک قولدا شهید بولالار.

قاسم خان اولکهندهن سوک اولک وطفهسی اوغلی کهمباری
خان اوستیکه نوشته بر، بو کونده انشارا کهمباری خان عموم
قازاق قیرغز جوللری خانی دیب تانیلار، او روسیه چاری بلن
بر معاهده یسب عموم قازاق جوللری حکمدارلیمی اوزیکه
قازاقلار حایسی امید ایتد، کهمباری خان بر تورلو پول بلن
روس خادینک حمایه ویه یاردیمی تیس ایتکندنه سوک اطرافده کیم
رفیللری اوز نفوذی استما آلراق کوچلی بر دولت قودا
سله حاکمی اولمهلر، فقط او بو مقصدیکه ایشه آمادی، امید
نوغری چقمادی، بر ناماندان اورنورغ ایکچی ناماندان سیردا
روس اورنولاری کهمباری خانی عاسی دیب اعلان ایتد که
اوی تونوش جازملریک کیریشدلر، اوده طبعی برلمه دی.

کهمباری خانده آناسی کیمی ایچکی رفیللری یکی
کوجلی بر اداره پارتامانچا روسیه کیه قارشو کوروش آجینک
پاخلی شیخ برمهسلکی فکرند ایدی، او بو فکریمی ایشک
آشیش اوجون روسلک حمایه ویه یاردیمده استفاده ایشک
اوروندی، روس جازمه بولغان مراچمندگی ملایمکده بو نقده

ظرفدهن بولسا كيرمك. كه نساړى خان بو ايجكى نوره ليكلك
دوښمن يورت هم خلق اوچون لك فورقولى دوښمان ديب بيلور
ايدى. ورته او بو خالك دوښمانكه لك كوپ ياردم ايتورگن
عامل بولغايسى دا پاخشى كه لدرلك ايتور ايدى. اوښگونده برهڼى
قادرده بو تهلگهڼى بر طرف ايتور كچى بولار ايدى.

روښنك خاين ايتور بولولدى باشقاچا ايدى. او نورگستان
جولليرى بولغايسى روښنك بر ولايت خالغا قويماقچى ايدى.
كه نساړى خان لك مراجهنى وه نورگستان خلقك كورسنگهڼ
عصيتكه رغبه روښنك اوښك بو خط خركندون بر آدم هم
آيريلمايدى. چوكه روښنك بولسا اوښمسلگيى بك پاخشى رلور
دولت ملهنگهڼ روښنك بولسا اوښمسلگيى بك پاخشى رلور
ايدى. اوښگونده كه نساړى خان لك ملايم مراجهنگهڼ اوسى
صاحبى ديب اغلاق ايتور بلور جوى بردي وه شذلى تدبيرلور
ايله يرلى خلقى وه كه نساړى خامى نطير ايتور باشلادى.

بو خقيات خركندون يالغور كه نساړى خالك اور مالى كه
ايمس. بوتون خلق آمانلر صورته نالادى. نورگستان جوللور
رېكه آقوب كېلمكه بولغان دوللور ايتور، ايتور، قازاښير
قازاښاق ايتور كه لدرودن ايمس باسور، نالان بايماقچى بولغان
اچكوز نالانچيلار ايتور. 1825 يله 1841 آراستدا بولوب
اونكهڼ بولغايسى نالانلاردان كه نساړى خان لك اوزى 15 ينى،
تاريخ وه يرليرى كورسنگهڼ، سالت برودر، خالو كه بو مدت
ايجنده بولوب اونكهڼ نالانلار حقيقتده بو خالك كورسنگهڼ بولور
كوپ آزيق ايدى. خالقلر كورسنگهڼ بولوب ناشفاق اوزور ايدى.
او بو فلاكتندون فورقولوش اوچون هر فداكارلغا حاضر ايدى.
مه بو احوال روجهده بولغان خلقك احتياج وه طلبكه زحمان
بولوب بوغولماقدا بولغان خلقك فورقولوش كورسنگهڼ بولور
شجېلق قېلىش مشوليتى اوز اوښنگهڼ آلمان كه نساړى خان لك

قيتقا زمان ايجنده بوتون منلكتده ملى قهرمان اولاراق تاييمايى،
هېچده نجيب ايتورلك بر خاللا ايتور. مه كه نساړى خالسى
ملى قهرمان سقيله مشهور قېلمان، اولك اسميى خلق داستانلارغا
كېچيرگن عامل بودر.

ديديگنيز كهڼى كه نساړى خانچا ايجنده محكم قوللى
بر اداره فورماغونچا جدى بر تشنگه كيريش ايتور روښنك
كوچلى بر دوښمانكه فارشو كوروش ايتور نوغرى بر حركت
بولماس ايدى. اوښگون او اوز مقصدكه باشقا بول بلور ايتور
اوليت آراستدا بر آز موقوده بولدى. كه نه خان روښنك
درايى قازاښاق بوليتى قيدير او ايدى. بر آرائى اور بودر واليسى
پدرووسكى (Педроски) لك سيرا واليسى كورچاقوف (Корчаков)
غا قازاښاقدا كورونوشكه بولسا هم صلح برورق بولوب جوللورده
شجېلك ساستى تعقيب ايتور طرفدارى بولغانلى آكلايتلدى.
كيني سارى جان شو پدرووسكى واسطه سيله اوز ناوښيتى پندرسو
رېكه قدر ايتور. پندرسو، پدرووسكى كه نساړى خان بلور
صلحجوانه ساست تعقيب ايتور خاللك جوللورده روس بقوديك آريشغا
ياردم ايتور. خنى كيني سارى خالك اوزيتى بو مقصد اوچون
قائدا لايىش ممكن بولغانلى فكرىنى آغا سوردى. بو صورته روښنك
مرگزنده مختلف فكرلور نورهڼى. كه نساړى خان اوچون،
قيتقاغه بولسا، دم آلتى فرصتى حاصل بولدى. او بو فرصتدهن
قائده لوب بوخارا اميرى بلور اتفاق قېلىپ خوقده خانلغا فارشو
چيقدى. رسماً بوخارا ايله خوقده آراستدا بولغان بر سوعيشدا بوخارا
دولت غلبهسى كه نساړى خان غلبهسى ديمك ايدى. بوتنگه كه
سارى خان آنا هم آغا ايتورلك اوچيتى يانغا آفاق ايتورگن
ايدى.

روښنك كه نساړى خانغا بولغان ايتور كوپ اوزون
چيكمهڼى، اولك كون كوندهڼ كوچلهنگهڼ پلايى ده نر كه هر

تاماندا آکلاشلوب قالدی. که ساری خانک 1843/45 یالارینده
 یی ایلرگه قلعان مراجهلریده اولک خلقی توپاش فکریدن
 حالاده اول کچه گدن بولغانی کورسهدر. که ساری خان
 بو مراجهلرده، یلدرک اوز ادرهسی آشیما توپاشلاری،
 شومی دوشمانگه قارشو یرلکده حرکت اپتیش کیره کلکینی آغا
 سورهدر. حتی او بو مقصدیگه ایرتمک ایچین قارداش ایللر
 اویشیگه هجوم اپت اولدری ایللرگه کیرمه کچی بولارد. که
 ساری خانک بو هجوملرینی، روحی ده غایمی اغیاریلر بوتون
 فلاکتلرگه سم بولغان دهریک، قیله کورمهلریدن بونولدی
 آپیش کیرهک او فلاکتلر کیرکدن دهریکلک وه قیله کور-
 رمهلرینی شیرمه کچی ایدی.

روسلرگه قارشو کورمهلرک سولک دورمهلرینده که ساری
 خان بلان 20 میگ اولی خلق کلکسی کوجوب بورم ایدی.
 روس حکومتک کوجمه لریک بولنی نویش اولمزلرک حریشیگه
 مانع بولیش یئتله کوردیکی تدیرلری هممه کون کورمدهن آزوب
 جوللرگه تولشمه کده بولغان روس مهاجرلری خلق جیانی بار-
 غان ساری آغیرلاشمایدا ایدی. بو وضعیگه قارشو چارهلر
 نوشوب تورلو یوللرینی تجربه ایتمه کده بولغان که ساری خان
 بر آفاق حدادی حاللاری بلندن آکلاشماچی بولوب کوردی.
 برده او اوز کوجلهدهی آدیریش اوچون 1845 جی یی ایل وه
 جو نهرلری حوضسده یاشایدرغان قیرغزلر ایچیگه کبتدی،
 تورلو یرلی ساپلار بلان بولغان کورمهلرینده بونون کوجلهدهی
 یوقلوب اوزی همه اسیر نوشدی، ناشتمیلک اولی دیکن بر
 مانع ناماندان اولدیریدی.

بو ایشمالاردا شایان ناسف بر مدره بولسا اوده روس
 ایشلایسگه قارشو جیقان بولمی فیرماتک آنا وه آغا ایللری
 کهمی کورمشدیکی دوشمان قولدا ایدس، مملکت اوچون هر

نورسدهن نهلکه لیراق کوردیکی باشی بوزوق، دهریکلک تور-
 بانی بولیشدر. سهوگیلی یوزمزلرک دوشمان قولدا بوتوشیگه
 یاردهمچی بولغان بو ایچیکی لاریشمالار، خلقلر مقصدن بونو
 نهی اوزاق بولوب پالموز آیریم شیطلر، یکلر وه خانلرک
 اپت کلهریگه شدت اپتکن بو قالی سیاسی آکلاشماوجیلار.
 خلقلرک اوز دوشمایک قارشو بولغان ایلک جیقیشلر عقم
 قالدیماسیپ بولدی. فقط تورکستان خلقی بونکله اوز دوشمایک
 بونون ایکنه ییدن، هر تاماندا روسیگه قارشو قوزغالتلار آرقاسی
 کپیلده ییدن دوام اپتهدر.

یاش نووله ریمز نهلکه ده در!

یکلیدر، که خلق معاریفک آن مهم جان ناماری باشان
 نعیج مکملریدر. بوکا عائد یاقندان کورده یکلیر مشاهدلرگه
 وه تورکستان مطوعاتندان اوز که دیکلر معلوماغا کوره، بونون
 تورکستانده کی باشلامیج مکتبلرک وضعیتی بک آجیباچاق بر
 حاللادر. بونون ساری حکومتی باشلامیج مکتبلرده اوقوشی
 مجبوری قیلماق اوچون تورکستانده حاضرلق کورمدهن بو
 خصوصده قوبسولار توزمهک، قازار جیقارماق وه چارهلر نوشو.
 نهک که ی بک بونوک بر فعالیت (1) کورسهنکی حالدا تطبیق
 وه نتیجه اغیاریلر کاغاز قازالاماندان ده ایلکدریکه کینه آلامشدر.
 عمومیتله شهر وه قیلاق مکتبلری کیرهک علمی، کیرهک
 اداری ناماندان بک بوزوق بر تشکیلاتگه ایگه بولغان کی باشقا
 جهنلردهن ده که چیلکلری وه باکلیشلقلاری کوبدر. تورکمه
 شان غازتاسینک 120 عی (6 حریران 1930) نسجی بو
 حقه یازغان بر مقاله ده باشلامیج تحصیلک کوب یامان شراطلر

بولغايى قەد ائەدەر دە بولك سېلەرىنى، خەللەرىنى قويۇۋاتقچا
تۆرە ئائەدەر

1 - شومۇرا مەكتەپلەردە خەلق بىر تەرەپلىك پوقلىقى ، 2 - مەكتەپ ئالدىرىك پارامىلىقى ، 3 - مەكتەپ ئالدىرىك ۋەقەدە تۈزۈلۈپ سەلگى ، 4 - دەرس ۋەقە مەنەپچا دەرس احتىاجلەرىك (كىتاب ، دەرس ، قام ، س) پوقلىقى ، 5 - قىتلاق مەكتەپلەردەن كۆپلىك پەنلەردى (ئىلمىي تەربىيە) سۈلى جەھەتتە سەمىلىكى ۋە 6 - اوقۇ - دىلار بىلەن خەلق آستىداكى مەنەپچىك اوزاقللى .

بسی غازیغا کور، خلقک مکملورگه رغبی کیتدیگجه
آلاماقدا، یل باشداکی بالالارک سامانی یل سوکیغا
4- نایر آزاباند، اوقونوجیلارک کولور ایلیتیر بولغانلار.
دان بو ابتلرگه لایق قالماقدار، مکیکه طبللر ناریش
وچون تریشه پدلر وه بالالاری مکیدن سوووقان غامللاری
مرف ایتمه پدلر، هیچ بولسا مکیده بالالاری آوونای
وچون اولغری سولتره چک وه کولور چک اوونلاری وه
رفی اورگه تمه یی وه یلمه پدلر، معللرک کوی سووک
یشلرد، یون مکیده 0-5 بال بولسا هم اوللر بلن قاتلاوب
ساختیک کچیچیکه قاراپدلار، منتش کبله مکیده 5- بالا
سا 20؛ 15 یارسا 45 بالا یار دپ بالغان هم سولر ایملر.
وقا قشلاق مکیلرده معللر مکیکه آزالا کیلگن کور
ی درسلرینی نیشلاب خصوصی ابتلرینی کوروش اوچون
رغا کیتلر ایملر، معللرینک بو عیبارینی آکلامش بالالار
در کیتمهک معللرده یازغا کیتمهک مکیکه بارمالیق
یمللرجه مکیکه دوام ایتمکله یی حالدا بر نرسه هم اورگه
قالمایش.

مەنە شوۋىتىلغان بولغان مەكتەپلەردىن خىر كۆيلىرىمى : سۈنەلەي
 ۱. ئادەم ئېلىغان مەكتەپلەردە ئوقۇلغان دىنلەرنىڭ قېشى دە شەھەرلىرى.

مکتب پر بار خالدا، وظیفہ آگلا بدیع خان معلم بہ یوق۔ کوپس
فرقہ ای بولماق بدیع خان معلم حسین ایلکن وہ بو ساحک آدی
بولماق کشلرور، ایاقلی، مقتدر وہ فرقسر معلولر اینہ
مکتبہ اورونکہ مدت قالاامازلار، عیان انقلاب نیکیورچیسی،
ملشی ذیہرک وظیفہ سدن قولایدرلار، حتی بو یوزدن خازا
لاقانلار ہم آریہ سدر.

مكتب اوچون تھيڻ ايتلڳن بوللڳن توبه قلمدا لال
مصلحتده مكتب ناسي قلماق اوچون ييرلي بودجهدهن تھيڻ
ايتلڳن پيريلڳن پوز ميگلڳرجه پولي غوستري (دولت معمار
چياق) ادارهي آلماني جالدا تھيڻي نولڳن (دو کي قلمدا
نومرو 107 — 1930)

نومبر 107 - 1930)
 حدى بر تحصيله اهميت بزمده گاه يوق مشول اورونده گى
 معارف و كېللهرى مكتب ايشلار يگه لايقدورلار. تاجان رايونى
 بر چى قو گئرار مكىنىك پاندا گى بر كوروك يوزولمش وه بو
 يوزدهن مكتب بر نيچه آي تعطيل ايتمك مجبور بتمده. قائمشده بو
 خصوصده بوشلى اداره لار گه وه معارف و كېللهرى يگه قىلغان مراد
 جملار نيجه سز قائمشده. معلملرلك كىسكىن شكايه لار يگه معارف
 و كېلى عييله شولده ي مقاله ايتمشده: «تحصيل زمانى كىچمك
 اوزدهد كوروكنى ساليب اوزوروشك كىره گى يوق. بالالار
 كياه يلمه لار كېلمه يملر. سىز هم كىشك وه كيف چكىك»
 (نورگمستان، نومبر 119 - 1930).

(تورگەستان ئومۇمىي ئىقتىسادىي ئىنقىلابى)
بۇلارنىڭ ئۈستىگە بۇ مەكتەپلەردەكى قوممۇنىستىك ئىشكىلاتلارنىڭ
تەمىن ئاشۇلارنى بولغان قوممۇنىستىك پۈتۈن ئىشكىلاتلارنىڭ ھەر بىر
مۇرەجىئەلەرنى دە قوشۇمچە... بىر كىرە ھەر مەكتەپ بۇ ئىشكىلات
ياردەم ھەر تەلەپ ئېيتىۋاتىمىز بۇ ئىشكىلاتلار كىرە مەجبۇرىيەت
قالبى باشقا تۈرلۈ بىر امكان يوقىدۇر بۇ ئىشكىلاتلار كىرە مەكتەپ
بۇ ئىشكىلات ھەر بىر ئىشكىلات ئادەمىي ئىشكىلات بىر قاتار بولغان

یواسه ویزم - آغودر ۱

«ايگه گچي قازاق، غازيئاسي ئودگىنان قالالاردا حاكم سوزى كىم بولغان سايت ئورمىلىدىن، غازيئانك اوز ئىيرىچى دەككى دستوردىن شكايت ايتىمەكچى. » غازيئانك (8) دەقار 1930 ئىچى يىل ئومۇرى) سوزىگە قازاقاندا بولكون روس «آراسى» بىلەن «قازتا اوپويى» مەكۇرە جەھەتتە ئۆز قورقۇنچ دوشمانلار ايتىش. غازيئان: «آراق» دە «قازتا اوپويى» مەشۇل ايتىچى ھەم قرقە اتىقالىرىنى اوز طالاب بەھەلەرى آراسىغا كىرگىزىپ آغان دە او سايت مامۇلارىنك كوندەلك حىيالىرىنى باسۇپ باراۋەر دىيەر.

مەنە بىر ئىچە مەشالە:

باقی قازا (بوزوغی قوستانای دائرہ سہ) دایوں قومینسی
دایسی بر او نوروشده کی قازا او بوسده 200 سوم یوشوروشده. به ده
شو. دایوسده کی غده تولاش ایسی باشلوی بر او نوروشده 100
سوم یوشوروشده. قازا تولاش مرکزی آلتا شیری پاندا کی فولخور
باشلوی قازای پای اوغلی قازا او بوسده 1000 سوم یوشوروشده
ده پولنی تولاش اوچون فولخورک غده لیبسی ساتان. به ده شو
قازای پای اوغلی فولخورک 50 ده کنار بجه تلکینی قازا مول
داکی روس قشلاقلارده آراطا ساتان. نورلو قوم پاییلاسی اونکده
روش اوچون یلکله لیکن کیشلر اولدوریکه تاجیک یلغان یشللری
بر تالماقا قویون قازا او بوسده ده آراق قیدریب پارمارک (Janemark)
دهن پارمارککده سودا لب پورده لدر. فرقه اعضا لاری، باش قونو
یشلدر. ریکه آت حتی کیلیب یورگن کیمللری ده سالوب آراق
ایسب قازا او ماب پورده لدر.

هەر ٻر حافتمی تحلیل (آلجی) ایټ. اولک سیییی ټکشیږ-
مشی کوټ باقرانودغان، ایگه کچی قازاق، بو دغه په گڼی
سایت دستورسی، قیقاغه قد ایټش بلدن گفائله ډر، او

پنجکیت وہ قارئا اور پنا آت مینش، یوزش کئی هر قودلی
میسورتی دعات و این آینشی توبه ایدند.
یہ کئی «سایٹ نوروشی» حقدہ «اینگہ کچی قازاق» نامہ
تبدان قوزغایقان مسئلہ ہک ہم بولغاندان ب یو قلمہ اوشندہ ب
آز نوختاماندان کیچہ آلامیر.

اینگ بائدا شونی قید این کتبیلیک. که «آراق» و «فازنا»
 اویوی، «یولک دالالاریمزدا چینهلنده به کی بر «نوروش»
 به کی بر «میکوده»- «یو» به کیلکلهزک پورتیزده «نورافیشنی»
 مملکتیزده کی «روس پروله ناری دیک نوراسیگه مدیونن. «آراق»
 «فازنا» اویوی، «نور کیشاند» روس پروله ناری خاکیمیتیک «اجتماعی»
 «فلهزده» ن «فازنا»

طبیعی قانون مقرر کرده هر دولت اوز اشغال آستیا کیر.
 بکن اولکه لریکه (مستقله لریکه) هر بیره ده اول اوزینی
 اشغالاردان آیراندغان ملی خصوصیت ایی کیرمدر. اوروا
 اییهر وایست مملکتلری اشغال ایتدیکلری مستقله لریکه آن اول
 ماکینه، مطبعه، مکتب که ای بیره لری کیرمدر لری. طبیعی بولمدر لری
 همه می باشد اشغالچی دولت منفعتیکه خدمت ایتمدر. فقط شو
 جهت ده انکار ایتله آلماس که شو ماکینه، مطبعه وه مکتب مستقله
 خلقلریک ملی محاذاله لرنده آن سادق دوشلری وه سوکر اذان دا
 اوز ملی آزادلیسی مدافعه اوچون آن مهم واسطه لریدر. پنه شو
 ماکینه، مطبعه وه مکتب فورولغان مستقله خلقلریک مستقل حیات
 مالاریک تمیل ناستدر.

رویهده مخصوص بر خامی که اینک بر ملکند، روس
نارنجی روینهنگ خریستالمنی آراق ایچیشیکه ریخت بر-
گه نی اوچون یزاس کلیاستند، آعالمنی کورسته در روس
نارنجی درسیکلندی، گیهه قناری ولادیه رگ (اوتچی صبر
میادنده) نودلو منلکدر که خقله رگ دیلهرنی اورکه ش اوچون

اینگله‌ها، اعتقادانی، آنا بابا لاریک عادلەریکه حرمتکەر بولمالارلی
سلطانەریک سولتانه سیاسی حق و حقوقدن محروم قیلبت بولەر
اوجون باشماقی امککلیشی هم بیرەدیلهر.
مورد انسانلار بر نرسەنی قیلت قیلماسلقلارینی، ناگزیریک
صحنەدن قورقوب وە پا آنا بابا لاریک عادت وە عئەلەریکه حرمت
اینگەن بولیش جسی بلەن گە ایمەس، اوز اراده وە وجدانلاریک
حکمی بلەن حرکت ایته‌دلەر. بولەر اوجون ائە مهم قانون اوزلەر
ریک ساقلام اراده وە نوعری محاکمەلەریدر.

پاروچیسى نىستور (Nestor)
روسلەرکە مفسى نرسەدر آراق.

آراقىز عرومیز بولور خراب ویدەر.

باشقا سوز بلەن ئەنگەدە آراق وە مسئلک روس معنوی تورمور.
شیک اساسی، تەلی دیمە کیدر، مەنە ایتدی روسلەرکە اشمال
ایندیکلەری اولکەلەرکە هەر نرسەدن اول آراق کیشیلەریک
اصل سسی آگلاشیدی. ماکیئە، مشعە، مکتب کەبى نرسەلەر
روسلەرکە ائە آراق قاپیردقلاری شیلەردە.

روسلەرکە، گوگور نرەگەرەلکەری تەقە نظردەن بەک
ایندەرسات بولمان بر خادەتی یاھین زمان تارچەدن تال اییب
کیشە کچی بولامەن، سوک روس جاری 2 جی بقولای زمانە
باش وە مالە میلستری بولوب تورکەن خراف گوگوشەف (بو
کشی ایمەدە باشایدەر) دولت درماسی مبریدەن، قاتارلار بەک
آز آراق ایچەدیلەر، دپ قازان ولایتک معارف بودجەسی
آزیریتدان باش نارتان ایدی.

بولشەویکلەر بولمەی دیمەدیلەر، اولەر مسئلەگە بر آزابجەدن
توشوبوت پاشادەدلەر. اولەر ائە اول بو، آراقىز قارشو بولمان
معنوی مقاومت توشوبوسی یوقانماجی بولادلار، اول تورکستان
بیلەر آراقىز، گئە، دپ نایب وە آنا بابا لاریک ایریم وە عئە
لەریگە رعایت ایتمەك حسی بلەن ایچەملەر ایدی.

بولشەویکلەر بولسا ایلک سیرافا آنا بابا عاداتیغا رعایت ایتمە
موردلاری فکری، دیدار بولیشی دا، ئەسکەرچیلک، دپ اعلان

اینگله‌ها، اعتقادانی، آنا بابا لاریک عادلەریکه حرمتکەر بولمالارلی
سلطانەریک سولتانه سیاسی حق و حقوقدن محروم قیلبت بولەر
اوجون باشماقی امککلیشی هم بیرەدیلهر.
مورد انسانلار بر نرسەنی قیلت قیلماسلقلارینی، ناگزیریک
صحنەدن قورقوب وە پا آنا بابا لاریک عادت وە عئەلەریکه حرمت
اینگەن بولیش جسی بلەن گە ایمەس، اوز اراده وە وجدانلاریک
حکمی بلەن حرکت ایته‌دلەر. بولەر اوجون ائە مهم قانون اوزلەر
ریک ساقلام اراده وە نوعری محاکمەلەریدر.

قازانلدا قالغان آدمەلەر ایچین ایش بولمەی ایمەس. بولەری
معارفە بولما سالماندان بوردون اعتقاد وە آنا بابا عادتلاریغا بولمان
تعلیلەدن ایرماقی، معنوی ارادەدن محروم قالدیرماقی دیمە کیدر.
بو انسانلارکە الی اعتقادنی یوقاتوب بیریکە ائە قوبال بر
شکلە مامریالیزمکە اساسلانغان، فرقه بوروقلاری، تەدان باشقا
هچ بر نرسە بیرەمەگەر او آدمەلەری ائە پاراماس، ایستیکت،
(سوق ضعیفی) لەری حکمی آستما سالمان بولاسز.

مەنە خلق بولسی آراقىز سرف ایوب قومارغا میگە سوم
پوتقوزوب خلقک غەللە وە 50 هەکتار بیچەملکچی سانوب مست
بولوب یورکەن قواخوز دیشی قاری لای اوغلی، مەنە سوک کیم
وە آلالاریا قدر سانوب ایچیب یورکەن قوموسیت وە قوموسو
موللار، بولەر اوز روس بولشەویک اورناملاری پاشتا ایچەمە
بورسەلەر روس قوموسیتلەری «تورکستانلەر حالامە ایکی
بورژوازی توشوجەسی، دین نائیری آستما قالمانلار، اولەر
اقلاچی ایمەس، دیکەن کوردونونی کوتلەلەر ایدی. مەنە اوز
لەریک، حقیقی اقلالچی، بولمانقلاری کورسەیش اوجون بر
آزوقت اول بو ایچیکلەریک نیمە ایمەسی دە بولمەگەن تورکستانلی
قوموسیت خلق مالیی سانوب، اوغورلاب بولسا همە روس
بولدانی بلەن میگە، «اقلاچاچا» ایچیشکە اورونەدر.

شونى دە اۋۇلەسلەك كىرەككە بو «اقلانى» بارانقان حاكم
ملت، روس بولكەۋىكلەرى، ئولون اقلانكە اۋۇز مىلى رۇخلەرى
پىرەكەۋىكلەر، روس رۇخى دە تارىخكە ياشانغان بولكەۋىكلەك قىر
هېچ بىر آن آدانغان آيرىلغان ايسەن.

قارى باي اوغلى، جىنى باي اوغلى، ئوربەيس اوغلى كەبى
مەنۋى اشاندەن مەروم اول مىكلەرچە قومۇسەت دە قومۇمولار.
بەك حركەتلەرى اۋۇز ارادەلەرى بەن ايسەن «ورقە بويۇرۇقلار»
بەن نەين ايتىلەدە. اولك قىيەسى، حركىتى اۋۇز اخياربەن زىادە
حاكىمىتى قولدا ئوتكەن حاكم ملت مەسۋى روس يولداشلىك
آرزۇسى بەن نەين ايتىلەدە. مەنە اولەرنەك اۋۇز جىركەن ايسەك
(سوقى طەبىئى) لەر ئاتىرىكە بىرلىك اۋۇز تەخسى دە جەمەت مەنەبى
قدا ايتىلەرنەك اصل سىنى.

مارقس دىن خەلقلەر اوچون آخۇدە دېگەن ايدى. مەنە
ايسەن اولك اۋۇز تەبىئەسى دە اوگا «مەرىد» بولغان روس بولشە
ۋىكلەرى قولغا كىچىكەنەن سولك بولون خەلقلەرنەك جايىنى بوزا
ئورغان «آخۇمقا تەبەلىب كىنەن.

ايسەن ھەر نامىسى باسوت بارا باتقان بو اجتماعى كەسەك
بەن قانداي كورەش كىرەك؟

«ايگە كىچى قازاق» غازىناسى «قارنا اوبوسى» دە «آراقى»
سپورت، آت مېش، يوزىش، ادەبى كىچەلەر كەبى مەنۋىلەر بەن
آلتىنرىشى تۈسە ايتەدە. «ايگە كىچى قازاق» ياشانغان اۋۇزچى
ايسى بوزۇقلار سپورتكە اۋۇزدا شەر مەنەبى جايىكە محصولى
بولغىسى اۋۇلى آلايدىلار. سپورت شەر جىانى دە قارىك مەنۋىلىشى
كۈچلى بولغان مەنكەلەردەن توغدى. مەنە آلايا بولكەك اۋۇز جىانى
مەنەبى تەشكىل ايتەدە. طەبىئە بەن نامىسى كىيىلەكەن دىققەتلەر
آدانغان سپورتكە احتىياج ھەم كۈرۈلەكەن بولكا قارىشۇ سايە

مەركەزلى، «ايچىق ھۈنەر» آن قاندا لايا اۋۇزچان شەر خەلقى
ۋە ايتىچى كۈچچىلىكى بولغان دائىرەلەردە سپورتكە ھەر خەلى
تەرقى ايتىكەن، اۋۇزدا بولغانى كەبى ئورگىستاندە كىيى «مېش
جەمەتلەردە» آخۇن بابا اوغلى، اپلتاى اير تەظر اوغلىلارنى اۋۇز
مېشە قومۇسەت لادى بەن بىرلىكە سپورت مەنەبەلەردە ۋە آت مېش
مەسەلەردە كۈرۈش امكانىنى تەصور ايتۇپ دە بولمايدىر. يەنە
مەنە قارى باي، جىنى باي، ئوربەيس اوغلى كەبى سەرخوشلەرى
قوشاناي دائىرەسەك سۈسز جۈللەردە سۈزەك بەن مەنۋىلىشى
اۋۇلەك بولمايدىغان بىر تەرسە. ھېچ بىر آرقاسى كىيىلەكەن كەن
اۋۇلەردە، يۈزلەردە قومۇسەت بەن بويۇك اولكەك ئورلو بوز
چەكلەردە سۈرۈكلەسەكە بولغان مەنۋىلىشى، ۋە قەتئىي
ۋە قومۇمولك آراق ايتىش ۋە قارنا اۋۇزچان باشقا ھەر قانداي
بىر «سپورت» بەن مەنۋىلىشى امكان ۋە ۋەقە بارمى؟ «بوزلۇك
زىك ۋەقە كىچىرىش» اوچون چىقارغان بىر مەنۋىلىشى بولغان سپورت
بەن مەنۋىلىشى بولما بىلىش اوچون بىر آز بولغاندا بوش ۋەقە تاپا
بىلىش كىرەك.

يوق، «ايگە كىچى قازاق» ياشانغان اۋۇزچەن يولداشلار سەك
بو مەنەبەك بارمايدىر. دىدەكە دوا بولمايدىر. اجتماعى مەنۋىلىشى
بوزلۇرلى خەتلىكەن قوتقارما بىلىش اوچون بىر كە واسطە بارىدە.
بالغوز اوخلىقى سەرخوشلىق ۋە قومۇسەت بولانغان قورازا آلادە.
اۋۇدە او فلاكتى كىرەك اۋۇزچى كۈچكە قارشۇ قەلىم ۋە
جەدى كۈرەشەن. اۋۇز اول مىلى بارلىقىنى سەرخوش روس بولە
تارى دېكتاتورلەردەن قوتقارىش كىرەك.

بولون ئورگىستانلەر بىلىنەكە روس بولشەۋىكى «خەلق
مىلى بارلىقىنى اوچون اۋۇز شەكلى ۋە اۋۇز قولۇ بىر آخۇدە.
جاناي

شوروييست روس طبابتي وه تور كسمستان

(يومانده «ياكي توركستان» لك اول ساقا ساييلى چقان)

1930 يىلى ياز بايراغندا استابول دارالفنوني طب فاكولتسى ساغلىقى ساقلان مشى ساييلى سرور كابل بك، موسقودا قىلغان طبى تيكشيريلى سياحتلاردهن قايتقانلاردا اعلالارنى فاكولت مجموعه سىلك ايلول بيريجى تشرين (ساقا ساييلى) سجد له ريد ش ايتريله، روس طبابتي وه طبى تشكياتى خنده فائدهلى معلوماتلار آلدق. ساييلى اوستاد موسقودا له تيراد كسى روسلارده توله شهرلرني كيرمتلر. قولله تحمين ايتمز، كه اوستاد بو سياحتلرني اتماسده تورك اولكه له ريد كسى طبى تشكياتى ده زيارت ايتماك آرزوسىنى بىلتمشله ريد. فقط روسلارك بو كا مساعده ايتمه ده كله ريتى تقدير ايتمىكله ريدن بولسا كيرمك بو آرزولارنى اظهار ايتمشلرده. مده بىر بو سجدده، اوستادك حله قالغان تيكشيريلى سياحتلرني نولموزوشقا وه بولموشكلارك اوز غارزىلاردا اوقودومغز خبرلرنيكه سويكيت، روس ساغلىقى ساقلان تشكياتيك توركستان كسى تورك اولكه له ريد اويناديلى دولى كورس تشكك نيريشه ده كمر.

طابنده شورويستلق يازاماس، چونكه بويلىم يشرى در، سوغيش ميداندا بىر دقيقه بورون اوزيكه اوق آقان يازالى عسكرلر يازاسىنى باغلار وه نداوى ايتدر.

طابتك دىنى، مليتى بوقدر، فقط، كوييا يشرى غاييسى ناستغان وه او بولدا جالاشدقلا ريتى جوره كهن ساوت روسده بويلىم تيكشيت، شورويست، روسجي وه حتى بولموشكلر بولوب كشمكدر.

توبده كورمجا كيمر وجهله نوركسانده كى روس طببلر ديك حر كنى هيچ بىر سورنه يوسف وه تعريف قابول ايتميدركهن

خايشدهن باشقا بىر نعره ايتميدر. نوركسانده آتريماغلارنى، طهورى مختل خاستالارداق فوروش بىر ياقدا نورسون... حتى كسىل بولغانلارنى معايه وه باقىشدان قاچادارلار، چونكه او طب روس، خاستا ايتمه توركدر!

توركستانك توركستان بولومدا عشق آباد شهر خاستا خايمىكه براحت ايشكهن بىر تورك ايشچيسى، باش طبب باناوقت: — خاستا بولغان بولساك مكنه به؟ ايتير اول، ايتير قال! كسى نازيك (1) سوزلريله قارشولايير. (توركستان، نومرو 151). ناغىن بىر مثال:

توركستانك قومويست محررله ريدن كامالجان على «خاستا خانه له ريد غرزالل» عنوانى بىر مقاله سنده قويوده كيلرني آكلانادر: «كه توره غرغان» ولايت خاستاخايمىك اويراتورى شيندا روف بىر قيتلا فليك ايريلمىش آياغىنى كېسمه ن دېر دالغىنلا (1) ساغلام آياغىنى كېستكهن ايكنجى كون بو طىي ياگليشليك وزىكه باروب بو دفعه او بىر آياغىنى كېستدر وه شجده ايكنى آياغدان ايريلغان توركستان قيتلا قيسى بىرايكنى كون ايچنده اولمشدر. («قيريل اوزيگكهن» نومرو 96).

شينا روفك سرخوش بىر وضعيتده ارتكاب ايتديكى بو طىي ياگليشلقنك هيچيز وقت بىر روس خاستاسى اوزرند و فوعى ايتيشلشمشدر! شايد حقيقتا بىر ياگليشلق قېلىنا فك بوتون وسالقمدهن استفاده ايتدرك خاستانى قورداريتقا جاليتيلردى! توركستانك بىر ييرلده بىر خاستاخانه قىلغان بولسا محقق روسلارك نولالدينى قىملرده قېلىتمدر. سول يللرده بهنه لكهن «تورك سبب» نيوره كنده روسلر بىرله شريلمه كده بولعايدان استا. سيون باشا عمن بىر خاستاخانه سالىماقدا وه بولك اوجون «قازا» عثمان جمهورىنى «ميليولار جيقم قىلماقدايد. (ساوشكاي سب). مادا توركلر اوتور كهن منطقه له ريدن بىرند بىر خاستاخانه

سالمی قاراغا آلبا وه حصصات قبول ائیل یو حاشا خایه که
 یلکه یکن یول هور یاقا بولونوب کیتدز وه حاشا خایه وه
 شمسدون یاریم یولدا قالیب کیتدز.

سورخان دریاده 400000 سوم جیقم قیلیپ بر حاشاخانه
سالتقا قازار پر گدن محلی اداره، بودجهستدهن بو مبلغی آیرمش،
بو پولدهن 61210 سومی ساغلتنی ساقلاش مدبری کهر جیکوف،
11370 سومی مالیه مدبری، 11740 سومی ده ورم خاستاخانهسی
مدبری وه باشقا کچیجک مأمورلر اوز حصه لریکه توشکهن مقداری
آلتاشازا پولدهن آرنیپ قالغان پول بله ن خاستاخانهک بالهوز
تعهلی که قوبولا بلمشدر («قریل اوزنیکشانی» نومرو 50).

بر بول تابوت جاستاخانه که کیره یلگه‌ن بر تودک یا انتخار
ایشهک وه یا فیالب اولمهک مجبورینده‌د. گفته قورغان و لایه
جاستاخا‌سده بر تودک بر نیچه کون اضطراب ایجده قبلانش
دوقور لاراغا یلشش. فقط دوقور هیچ منائر یولماسدان

— لداوی آجاق مدنی انسانلارغا پاراشیر، سز که می وحشیلر.
 مگ علاج صرف ایتدی، کناهدر! دیگن. باپایش حاسنا او کیچه
 و حرکتکه چیدی آلمای اوزیمی آساراق اولدیرمشدر (قبریل
 اوزیکستان، وورو ۹۶).

روس شووئست دوقورلارنىڭ بۇ خىرى اسامى حر كىلەر.
لەن قورولماق اوجون بەلگى ياردەمى بولور اميدىلە نور كىشالى
بر قاج نور كىك نىشى ايله طبە تەخىقوۋەلەرى آحادى.

یو له تحقیق مله دودن ، د فارغانه ولاړنې مرکز طب تخنیکومې ،
په پیلې اكمال اېتمه سی حسیله اېلک مادو نوله پې اړدی . یو
مادو نوله دودن آخلاق نور دیني نور کدرا ؛ حالو که تخنیکوم آچیل د پې
زمان پې نوندون پش پیل بورون 80 پلله یادی اېمېدی تخنیکوم
مداومله ری آرا سندا نوقوز تودک دارد فقط بونله دودن پک ناراضی .
د دودن جو مکه مکتب آدارمې هور فرستنی بهانه قلیب نور کله ری

— 28 —

مکتبه کو چیلکی تشکیل اینکدن روس طلبه لریک هجوم وه
جاوولری نوزک طلبه لریک پر اشمیگه امکان بیرمه یدر. کجیک
بر ناره، اعمیشز بر سبب مکتبدن قولایشلاریقا وسیله بولماقدادر.
(به کی فرغانه ۱۸۰۸ ویر). چونکه مکتب آدارمی بوتوله ی
شویبست روس و نوزک لری لجمی آئندادر. بو یردهن بوشدر
جهک نوزک حکیمه لریک ایرنه اوله لریگه رقیب وه امجاکار سیاست
ریگه مانع بولایانی یی یاخشی آکلایندارلار، اونکچونده اوله لریک
بوشدر لریگه بو سوزناه توسولق قیلماقدادارلار.

هر مملکتده یولغا لی گه نی تورکستانده اییتمه، فرامگی
 (وهم)، ودهم و. س... گه نی اجتماعی حاساقلار یله ن کوره شین
 روس طبابتیک وجدانی بورجی ایکن تورکستان، یوله رگه میلو.
 نازلا بول آیردیغی حالدا بر فائده کورمیدر. یوقاریدا یازیلدی
 گه نی بر سجه متعصب روس دوقئوریک چوچه کی تولمه کمدیر
 تورکستانک بر کوب منطقه سده کودوچ پیشیر، او یرلر
 اییتمه نی تارقانادیرغان پشته (سوری سینک، Anopheles) لیر.
 نک نوبلانغان منطقه سی سانا لادر، او منطقه دا باشاغانلاری اییتمه گه
 فارشو قوروماق وه حاساقلاری تداوی اوجون کینین (Chinin)
 یرمه ک لازم اییسمی؟ یوق، «آزمایدر» دپ کینین یرمیدرلر!
 روس دوقئورلارنک بو غیری انسانی حرکتلری اساس وه مهم
 بر سبب آستداند، بشری علمی سوء استعمال ایکن بو دوقئورلار،
 دوقئور اییملر، روس استیلا سیاستگه یاردم ایکن وه انسانی
 وظیفه سینی احمال ایکن بو کوروغک دوقئور دیمه ک علمگه وه
 مملکته حرکتلرکدر! روسلر، تورکستانگه کیتیرگن بو بر
 سوروجایی کوروغک تداویده کی باقاولقلارندان استفاده وه بو
 یوزدن کونده ن کونگه قوسر هم اجتماعی حاساقلار یله ن معلول
 وه مسکین بر حالدا برافاجاقلاری تورک عنصرنک بو سورتله

يېنىمىدىن بارىم بولدا قالپ كېتىدۇ.
سورخان دريادە 400000 سۈم جېڭ قىلىپ بىر خاستاخا
سايشە قازان يەرگەن مەخلى اقدار، يودجەستەن بو مەغنى آموش،
بو يولدىن 61210 سۈمنى ساغلقنى سافلاش مەدرى گەرچكوف،
11370 سۈمنى مالە مەدرى، 11740 سۈمنى دە ورم خاستاخانىسى
مەدرى دە باشقا كېچىك مامورلەر اورۇ حصەلەرنىگە ئۆشكەن مەدارنى
ئاشالار بولمەردەن آريپ قالغان بول نەن خاستاخەك بالوز
بەلى گە قويولا يېلىمىدۇ («قىزىل اوزىستان» نومرو 59).
بىر يول ئايوب خاستاخەك كېرە يىلكەن بىر تورك با استجار
تەك دە با قىتاي اولمەك مجبور شەددە، گەت قوردغان ولايت
خاستاخەستە بىر تورك، بىر نيچە كون اضطراب اجندە قىتائىن،
وقتورلارغا بەلىنس، فقط دوكتور هېچ متائر ولمايدان،
نداوى آجاق بەلى انسانلارغا پاراشير، سز كەي وحشىلەر.
علاج سرف ايشەك گناهدرا دېگەن. باياقش خاستا او كيچه
حركتكە چىدى آلماي اوزىنى آسراق اولدىرىمىدۇ («قىزىل
ئىستان» نومرو 96).

روس شووييت دوقۇرلارنىڭ بۇ ئىرى اسانى جىڭلەردە
ئىدىن قورۇلماق ارچون بەلگى باردى بولۇر ائىدىلە تورگىستالى
قاپ تورگىك ئىشنى ايله دىت تەخىقۇم ەلەرى اچىلدى
بۇ تەخىقۇمەردەن ەلەرخانە ولايتى مرگىر دىت تەخىقۇمى
بىشچى يىلى اىكسال ائىمەسى حىدە اېلك مادۇللەرىنى بىردى بۇ
مادۇللەردەن احاق ئورنى تورگىدرا جالىوگە تەخىقۇم اچىلدىنى
زىمانىنى بۇدەن ئىش بىل بۇردۇن 80 جىلە باردى ائىدى تەخىقۇم
مداومەلەرى اراندا ئوقۇر تۇرگە باردى فقط بۇلەردە بەك ناراضى
دەردىر چۈنكە مەكتەپ ائادەسى ەلەر فرىستى بەتە قىلپ تورگەلەرى

[illegible]

سالىشى قازارغا آلتا وه تخصصات قابول ايتسه بو خاستاخانه گه
يىلگىلەنگەن بول هەر ياقا بولونوب كېتەد وه خاستاخانه ده
يىتمەيدىن يارىم يولدا قالىپ كېتەد.

سورخان درياده 400000 سوم جېم قىلىپ بو خاستاخانه
سالىش قازار پىرگەن محلى اداره، يودجەمدەن بو مەلى آيرىش،
بو يولەن 61210 سوملى ساغلىقى ساقلاش مەدرى كەرچىكوف،
11370 سوملى مالىە مەدرى، 11740 سوملى ده ورم خاستاخانىسى
مەدرى وه باشقا كىچىك مامورلەر اوز حصەلەرگە ئوشكەن مەقدارى
آلتايلار بولەيدىن آلتىپ قالغان بول بلەن خاستاخانەك يالغوز
نەملى گە قويولا يىلمەيدىر (قېزىل اوزىكستان «نومرو 59»)

بو يول ئايوب خاستاخانەك كېرە يىلگەن بو تورك يا استجار
ايشەك وه يا قىتايپ اولمەك مجبورىتەد. كەتە قورغان ولايت
خاستاخانەد بو تورك، بو نېچە كۈن انتظار ايچەد قىلالش،
دوققورلارغا يەلىشش، فقط دوققور هېچ مائىر بولماسدان:

نداوى آجاق مەلى انسانلارغا ياراشىر، سز كەي وحشەلەر
گە غلاج سرف ايشەك كىنەدەر دېگەن. ياپاقىش خاستا او كىچە
بو خركەكە چىدى آلتاى اوزىنى آسراق اولدىرمەيدىر (قېزىل
اوزىكستان، نومرو 96).

روس شووېتست دوققورلارنىك بو غېرى انسانى خركەتلەر
مەن قورنولماق اوچون بەلكى ياردەمى بولور اميدىلە توركىستانلى
بو قاچ توركنىك تېشى ايله «طب تەخىقۇم»لەرى آچىلدى.

بو تەخىقۇملەردەن «هەرغانە ولايتى مەركىزى طب تەخىقۇمى»
تېخىچى يىلتى اكىمال اېتمەسى حىيلە اېلك مادۇللەرىنى بىردى. بو
مادۇللەردەن آجاق تورىنى تور كىدرا خالىو كە تەخىقۇم آچىلدىنى
زەمان مەنى بولمەن يىش يىل بورون 80 جىلە باردى. ايسىدى تەخىقۇم
مداوملەرى آراستدا توققوز تورك باردى. فقط بولمەردە بەك ناراضى.
بىرلەن چۈنكە مەكتەپ ادارەسى هەر فرستى يەنە قىلىپ تور كەلەرنى

تەخىقۇر وه نەجزىە اېتمە كەمدەن. آيتوقسا بو تورك بولى بلەن آچىلغان
مەكتەدە كويچىلكنى تشكىل اېتكەن روس طلبەلەرنىك هېچوم وه
تجارەلەرى تورك طلبەلەرنىك يە ائىمەسىگە امكان بىرمەيدىر. كىچىك
بو نەرسە، اھمىيەتلىر بىر سېپ مەكتەدەن قولايلاشلارغا وئىلە بولماقدادىر،
(بەككى قەرغانە «8» نومرو). چۈنكە مەكتەپ ادارەسى بوتونلەرى
شووېتست روس دوققورلارنى تەخىكىي آلتىدادر. بو يەردەن يوشەد
چەك تورك عەكىملەرنىك ايرىنە اوزلەرگە زەپىر وه امجاكار سىياستەلەر
رېگە مانع بولماقچىنى ياخشى آڭلايدىرلار، اونغىچون دە اوتلەرنىك
يوشەد مەكتەپ بو سورىنە توسوقلىق قىلماقدادرلار.

هەر مەكتەدە يولغانى كەيى توركىستاندەدە اېيىتمە، فرەمكى
(نومرو 5)، وەردەم و. س... كەيى اجتماعى خاستاقلار بلەن كوردەشلىش
روس طبائىتىك وجدائى پورچى ايكەن توركىستان، بولەلەرگە مېلىو.
نارلا بول آيرىدىغى حالدا بو فائىدە كورمەيدىر. بوقارىدا يازىلدىغى
كەيى بو نېچە مەتبىب روس دوققورنىك چۈشەنكى تولىمە كەمدىدا
توركىستانىك بو كوپ مەتبىبەدە كوردۇچ يېشىر. او يىرلەر
اېيىتمەنى تارقاقاندارغان پەشە (سورى سىنەك «Anopheles» لەر)
نىك تويالغان مەتبىبەسى سانا لادىر، او مەتبىبەدە ياشاغانلارنى اېيىتمە كە
قارشى قوروماق وه خاستالارى نداوى اوچون كىيىن (Chinin)
بىرمەك لازم اېتمەسى؟ يوق، «آزىمايدىر» دېپ كىيىن بىرمەيدىرلەر
روس دوققورلارنىك بو غېرى انسانى خركەتلەرى اساس وه مەم
بو سېپ آستىدادر، بىرى علمنى سولاستعمال اېتكەن بو دوققورلار،
دوققور اېمەسلەر. روس استىلا سىياستىگە ياردەم اېتكەن وه انسانى
وطىقەسىنى اعمال اېتكەن بو كوردەھكە دوققور دېمەك علمكە وه
مەلىككە خىزمەتلىكەدرا روسلەر، توركىستانگە كېلىرگەن بو بو
سوروجانى كوردەھكە نداويىدەكى ياقاولىقلارنىدان استفادە وه بو
يوزدەن كۈندەن كۈنگە قوشىر هەم اجتماعى خاستاقلار بلەن مەلۇل
وه مەكىن بو حالدا يراقاچاقلارنى تورك غەزىپنىك بو سورىلە

مخوفى ۋە اوز خاكىتلەرنىڭ كۈچلەنمىسى ئامىن اېتمەك اېشە
يەرلەر. يۈرۈشكەن اۈشكە كاپوس كەيى چۈككەن، مىلى بارلىقى
كۈندەن كۈنگە مەو اېشە كەدە بولغان روس مىتولىسىنى دەغ ۋە
غىرىز ئورمانىنى بو افلاس اېشك آستەدا اېزىلىشكە جەدى
آماسدان قوزغالغان ۋە عصرى وساطلە قوراللانغان روس كۈچكە
قارشو جەرجەمەندەن كۈرەشە كەدە بولغان تۈرك كۈچىنى يىگمەك
اۈچۈن روسلەر شۈندەي نامرد بولالاغا كىرمە كەلەر!

بۈگۈن تۈركستاندا ۋەتەنكى كەيى قورقۇنچ ۋە تەرىكەر
خاسا ئۇلەن كۈرەشش بوقەدا بالەكس كۈرەشش اۈچۈن تېرەش.
دەرلەر! بو، ئىداۋى اېشەك دۈقۇرنىڭ كېلىشى كۈزەل كېشى
ايتە كىزلىكى ئىچەسى اېمەندەر. بو، مەم بىر قوس سىاستى پىلانى
آستەدا ئۈزۈلگەن بىر خەركەر! شو تۈبەندە قېد اېشەك كېم سىست بىر
مقايە تۈركستاندا كى اتانى خاسا ئۇلەن قوس مىلەتەندە اۈپەدا.
دەيى رولى ابات اېتەر اېمەندەن:

تۈركستان، پىللەردە بىرى جەدى بىر سۈغىش كۈرەندى. ۋاقەدا
ھېچ نېمەندەن كۈرەشە كەلەر، فقط ھەر خالدا جەدى بىر سۈ
غىشەدا كى تىقات قەدر بولماس. بىنا غىلە تۈركستانك قوسى بۈندەن
پىللەرچە يۈرۈن كۈرەشەلگەن اۈن تۈرت مىليون اېمەن، ھېچ
بولماسا بۈگۈن بو مەقدەرنىڭ اېكى قات آرنىشى كىرەك اېدى.
خالىوگە روس استاتىستىقلەرگە قاراغاندا بو اۈن تۈرت مىليوندا
آزا بو كۈرەشش يىرەندە كى آزايش، آلدى آلبىغان ۋە قۇرۇمدا
جەزەلەرنى كۈرۈلەگەن اتانى ۋە اجتماعى آغروالارنىڭ قىچىم
غاقتى ۋە روسلەر لېكە تېجەيدەر!

روس شۈبىنىست طبائىك تۈركستاندا اۈپادىغى بو رول،
روس خاكىشى، مەجرىن ۋە قوس سىاستى اۈچۈن كۈپ ياردەم
ايتەدەر. ۋە بعضى نەقەندەن بۈلك رولى كە. ۋە، ئۇ، ئىككىدەن دەا
مەمەدەر! چۈنكە تۈركستانك قوسى نە قەدر آزالىسا 30000

بۈگۈن 100 ياتاقلى ۋە 11 دۈقۇرنى خاسا ئۇلەن تۈشەرەك، بارغان
سادى كۈرەشكەن اۈز غەلەرىگە اۈ قەدر كۈپ مىت بىر ۋە رفا
ئامىن اېشش بولۇرلار!

يۈرۈشنى چەكلىتىش ئاغابىكوف خەتەرلەرنى تۈبەندە كەدە

باشقارما، يۈرۈشنى چەكلىتىش ئاغابىكوف خەتەرلەندەن اېتە باشقان مەلۇماتلارنى
ھېچ غەسەز دېگەن ئاغابىكوف، بىر اۈ مەلۇماتلارنى، دۈشەن ئامەندەن تارقاتقان بىر
دۈكۈمەت - مەمەت - دېگەن بىلەن. ئاغابىكوف خەتەرلەرنىڭ غەلەلەرنى يىگمەن
تۈركستانلار بىرگە ئۈزۈش بولى بىلەن يازىپ بولسا، مېنى مىتلىكەرلەر
بىلەن مەمەت بىلەندە باشقا، بو سادە تۈركستانلى مىتلىكەرلەر ئامەندەن
كېلگەن تۈبەندەكى مەلۇماتنى باشقا،

غەربلەرلە استقلالچى تۈركستانلى باشلانۇش ئاشىر افكارى بولغان
«باش تۈركستان» مەمەتلىك 13 نەچى ئۈمۈرۈندە، (يۈرۈشنى
چەكلىتىش ئاغابىكوف خەتەرلەندەن) سىلۈمەسى آستەدا، تۈر-
كستاندا شەرقى بوخارادا مەرحۇم اۈر باشلىك سۈك كۈلەرگە غائەدە
بىشى پارچىلارنى اۈقۇم ۋە جىرت اېتەم. «باش تۈركستان» اۈقۇم
چىلاردا مەرحۇم اۈر باشلىك سۈك كۈلەرگە غائەدە بۈلكە چەكلىتىش
لىك خەتەرلەندە يازىلغان مەلۇماتلارنىڭ بالەلەنى كۈرەشە كىچىمەن.
مەن مەرحۇم باشاغا شەرقى بوخارادا قىادىان قىاستەندە قۇ-
شۇلەم. اتىق اېتەمگە كۈندەن شەادتىگە قاندا مەرحۇملىك ياندا
اېدەم. بۈتۈن شەرقى بوخارادا، روسبەندە ۋە باشقا مىلەتلەردە بولغان
مەجەد آرقاداشلار مەي تەيىرلەر. مەن يۈرۈشنىڭ استقلالچى اۈچۈن
چايتادىغان ھەر شەخسكە ئەلەندەن كېلگەنچە خەتە اېشەكلى
ۋىتىنى بىر يۈرۈش بىلەندە، بو يۈرۈشنى اۈتەك غەپىلە مەرحۇم باشاغا
قوشۇلەم ۋە شەادتەندە سۈكرا قىارا تەككىن ۋەلايتەندە مەجەدەلەر
نامەندەن بىرلەنگەن بىر يۈرۈش بۈيۈنچە مەرحۇملىك اۈز نەرسەلەرنى
(اشىي قاتەمىنى) آلاراق غائەسى ئاچە سىلطانغا تەلىم اېشەك
اۈزۈ تۈركىيە كۈندە بىلەم. ۋەلىفەنى بىرلەك بىشقىرەم.

چه گیت خامر ائتمده: «... ده نودهن جیقدق و ائغلار آشاراق
باشاجارلنك قازارگاهكه تامان حرکت ائندك. ایکی کون
سوگرا تور پاشا اونورگه قیشلاقا یئتشدك. بر باشاجارلنك
تولایب، ییب وه ایچیب باندقلاری بر چایخانه گه قوندوق. بو
چایخانه باشاجارلنك قلوپگه اوخشاغان بر بیر ایدی» دیر.

1 — من کیچه کوندوز پاشا بله کیردیگم حالدا بولندی
بر چایخانه گه یولوقمادم. یولوقشدا امکاسرد. چونکه روسلر
بو یزلرلی صیط ائندیکلری زمان تاللهریدن کپلگه نیچه یغش
وه یاقشلاورد. بو قیشلاقدا نه چایخانه وه نه ده بر دکان قویلا
غالار. حتی اوتورجهك بر قایللی (یایوق) بر یولغا ایدان مرحوم
پاشا شو قیشلاقدا بر باغدا اقامت ائتمکده ایدی.

2 — تور پاشانك هر دایم سله (ساریق) کیردیگی ده بوسبو.
تور اویدیرمه بر نرسه دیر. مرحوم پاشا شرقی بوخارادا ایگه یالغوز
بر ساعت ساریق کپشتمه، که اونی ده شهید بولسندان بر کون
بورون، پنجه گوتی، قوربان سازینی قیلماق اوچون گه
کپشتمدی. پاشا زمانلر هر دایم قایللی بله کیرمه ایدی.
چه گیت بولی کوردهش وه باخود کورمك ایستهمشدر. آنه معب
قیله باشلوقلاری هم یز (تور) پارچاسندان عبارت بولغان ساریقلار
رپی آتاراق قایللی کپشلهردی. بو خصوصه «پایسون» جورده
بولجا کبان قریبهنده یزگه اسیر توشکه روسلهرندن ده چه گیت
اقدی حقیقی اورگه بیلردی.

3 — چه گیت نه یه درکه: «تور و صیعتك جیقلکلی آکلادی
وه آدمه لر یگه اوزی ارکان حربیه تالغارغا جیکلکجه مقاومت
کورته ییب توروشلهرینی بویورمشدی. اوتور آدینه تور قیشلهدن
جقماق ایسترگه ن برك اولدن کونده ردیکمز بولوك بله توفلا
شدی وه اوزینك اورالوب قالغانی کورگه تور قیلچ سونکو
کوردهشگه آیدتمدی. قیفا بر مدت ایچنده اور پاشا ارکانی قیلچ

بله تور ائغان ایدی. اوللهردهن یالغوز ایکی گه کیشی قاجوب
قورولا بلمشدی. قیلچ حربیه تالور پاشانك باشی وه اوموزی
کپشلیپ دوشمش ایدی. بو باشی کپشلگه ن قوماندانك پاشا بر
قرآن یار ایدی».

4 — تور پاشا تالغارغا جیکلمه ندهن بالغان دوشانك قارشو
کپشتمدی. پاشا اوتور ایمنس 10-15 یزلی هر یار ایدی. قیشله
بولگنده ایمنس اوچ جاریکلک مسافده روسلر گه قارشو کپشتمدی.
پاشا براییکی روسی اولدیردیگدن سوگرا قارشو سیدان کپلگه ن
بر نك هاکیه لی مبلتی قورشولنك یوزه گکه نیکمه یله شهید
توشتمدی. بو اوروشده مرحوم پاشادان باشقا بله جوان ایکی بولغان
دولتمه نك هم شهید بولمشدی. بوللهردهن پاشا چه کپشك ادعا
ایتدیگی معیت ارکاندهن کیمه شهید نوشتمشدر. ایکی اوچ
یزلی اهالیدن یکلجه یارالانلار یار ایدی. بوکا قارشو دانیال
وه قارون یکلهر تاماندان اون تور روس اسیر آغلار ایدی.
پاشا شهید توشکه ندهن سوگرا اوسته گمی کپشله رینی پاشا بولغا.
تار جیقاروب آغلار وه روسلر بونی سیزمی قالغارلار.

5 — پاشانك پاشا وه اوموزنده قیلچ حربیه ایمنس،
بر جافی (یچاقچا) حربیه سی هم یوقدی. بوی ده حال حاضرده
بولشه و یکلهرنك قارماغندا بولغان یزلی اهالیدن سوزی بله تزلر.
ایستیه یسه ندهن تورگه، ایران وه آفغانستان بولغان محاهدلرنك
آدره سلهرینی بره آلامن. بوللهر مرحوم پاشا بله مرحوم دولتمه
یكلك دهن مراسمنده حاضر بولونشلار ایدی. حتی مرحوم پاشا
چه کن قیشلاقدا بوتون شرقی بوخارا اهالیسینك کوزی آلدیدا
کومولمشدر. بولمه پاشانك پاشا وه نه ده اوموزنده قیلچ حربیه سی
کورولمه شدر. یوقاریدا سوله دیکم گمی بر نك بومیانی ماکیلی
مبلتی قورشولنك یوزه گکه نیکمه یله شهید توشتمدی.

6 — پاشانك پاشا قرآن کریم بولغانی یازادر. بولمه ائات

ایتمک بەک قولایم. پاشاک قرآن کریمی پاتدا ایتمس، عەر
داتم مەمە ایدى. ئەمەکیب مەن تۆرکەگە گیشەدیکم باشقا اوز
تەرسەلەری بەن برنگەدە اوی دە عەلەس، جەسەلەنگە تەلیم ایتمە (*)
و قرآن کریمە پاشاک بوخاراغا کەلەدیکی تارىخ اوز پازوسىلا
پازیلەر، گە ایلمی عەلەسک تۆرەدەر.
مستەلەک دوش تۆرکستان، اوفوجیلاردا باگیش آکلاشیلە.
سەلى اوجون شو مکتونک دوش تۆرکستان، پشەلەدە باسلیقینی
اوتەدەن

1931 جانا

عمره و اولی

۱ اوقو ایشلیری. معلومد، که ساریت حکومتی شو اوقو
 یلیدن باشان یایی مجبوری اوقو پروگرامی اینکه آتیر
 ماضی ایدی. بو یایی اوقو پروگرامی تور کسانده پاختا پرو
 غرامی کی ائ، کیسکی مسئله لردن ساقاقدار. اوقو ییلیک
 باشلاما 4-5 آتی بولانی حالدا بو «کیسکی پروگرامک» تور
 کسانده خلق قلینا آمانی قالمایی کورمیز. وگا مثال اولاراق
 تور کسانلک معارفه ائ آلمانا کیسکدن سرفه بدن تاشکندی
 آلیلق. ویراودا ووستوگا «غازیاسی (55 قور وورسود)»

دېږ، دېرگه ولسره فده پايي او قوونو ايشلري خلق ايتله آلد.

— 34 —

تاشكندە ايە يايلى لۇفوتو ايىلەرى سىرقەدەن آچا
ياخشى ايىمىس (دەراۋدا ووستوكا، غازىپاسىك 5 جى ھەم 23
جى ھەققار نومۇرىگە قارالسىن). بۇتون نورگىستانك مەركىزى
تايلىغان تاشكەندە 200 سايلى پىرى، 300 مەلىم پىشەي قالغان
ايىش. شۇ دەراۋدا ووستوكا، غازىپاسىك يازىشقا كۆرە، بەگى
يىل كىلىشى بىلەن مەلىمك نىجىمى (ئىتالىي) كۆرۈشۈشۈش
مەلىمكە يېزىلغان 1050 خەتە قاتارلىق ئالغايىدان، مەلىمە
مەشەلى يەگى يىل (1931) دەن باشلاپ تەيىنەن آخىرلاشقان.
يايلى لۇفوتو ايىلەرىگە ئوسقۇلۇق قىلىپ بۆرگەن باشقا
مەشەلى مەلىمەلىرىك مەلىش مەشەلىدە تاشكەندك اۆزىدە 3-4 ايىدا
بويان مەلىش آلالاي بۆرگەن مەلىمەلىرىك سامغى كۆپ ايىش.
تاشكەند ۋە سىرقەدەگى خەللى بۇنداي ايىكەن نورگىستان
باشقا يەرلەردەگى يايلى مجبۇرىي لۇفوتو ھەتتە سۆيلىم
بۇلۇش آرتىق ھەتتە ۋەقت آلايدۇ.